

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

КИРИЛОВ Ю.Є. – к.е.н., доцент, Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. Глобалізація стала важливим аспектом функціонування сучасної світової системи, однією з найвпливовіших сил, що визначають подальший розвиток людства. Вона охоплює всі галузі суспільного життя, включаючи економіку, політику, соціальну сферу, культуру, екологію, безпеку; впливає на виробництво товарів і послуг, використання робочої сили, інвестиції, технології.

Аграрний сектор теж знаходиться під впливом глобалізації, міжнародного руху капіталів, робочої сили, діяльності транснаціональних корпорацій. Тому подальші організаційно-управлінські зміни та реформи в існуючій системі господарювання вбачається доцільним здійснювати з огляду на дослідження й осмислення впливу глобалізації на розвиток аграрного сектору економіки України.

Стан вивчення проблеми. Теоретичні основи та прикладні аспекти глобалізації, її вплив на розвиток національних економік докладно досліджували численні зарубіжні та вітчизняні науковці, зокрема О. Білорус, В. Геєць, А. Ельянов, Н. Іванов, Б. Кваснюк, Д. Лук'яненко, В. Медведєв, Дж. Нейсбітт, Ю. Пахомов, С. Пахомов, П. Ратленд, Р. Робертсон, Г. Томпсон, В. Чужиков, А. Чухно та інші. Проте в наукових публікаціях недостатньо висвітлено вплив глобалізації на окремі галузі народного господарства, зокрема, не сформовано єдиної думки щодо наслідків її впливу на вітчизняний аграрний сектор, не визначено напрями та не обґрунтовано перспективи його розвитку в цих умовах.

Результати досліджень. Глобалізація є однією із закономірностей, що визначають сучасний стан та перспективи розвитку світового співтовариства [1, с. 429]. Особливість економічних, політичних, культурних відносин в умовах глобалізації полягає у тому, що вони розповсюджуються за географічні кордони країн і пов'язують окремі суспільства в єдину систему внаслідок чого людство перетворюється в соціальну цілісність, що охоплює всіх людей на землі. Феномен глобалізації виходить за суто економічні рамки та охоплює практично всі основні сфери суспільної діяльності, включаючи політику, ідеологію, культуру, спосіб життя, а також самі умови існування людства [2, с. 502].

Український дослідник Ю. Козак визначає такі найважливіші прояви глобалізації: формування єдиної світової інформаційної мережі і системи комунікацій; прискорене зростання значення фінансової сфери в міжнародній економічній діяльності; посилення транснаціоналізації світової економіки; формування системи міжнародних ор-

ганізацій, які разом з ТНК утворюють наднаціональний механізм управління світовою економікою, збільшення кількості недержавних суб'єктів міжнародного життя; посилення "відкритості" національних економік; зміна ролі держави в управлінні національною економікою у процесі трансформації співвідношення "національне-наднаціональне"; тенденція нерівномірності розвитку найбільш розвинутих і менш розвинутих країн; регіоналізація світової економіки; соціальна трансформація в планетарному вимірі, яка виражається в інтеграції окремих елементів суспільства в глобальні світові структури, в послабленні традиційних зв'язків та орієнтації на уніфіковані цінності, прискорення взаємодії культур [3, с. 45].

О. Білорус і В. Власов виділяють, крім того, такі ознаки сучасних процесів глобалізації:

- формування глобальних проблем у сферах забезпечення продовольством, енергетики, демографії, екології, поширення ядерної та звичайної зброї;

- стрімкий розвиток міжнародної торгівлі, який поєднує економіки країн, що раніше ніколи не торгували між собою;

- формування міжнародної транспортної мережі на світовому океані та материках при створенні на територіях останніх так званих транспортних коридорів для переміщення товарів і вантажів;

- підтримка міжнародними установами, включаючи ООН, принципів, правил і форм створення міжнародного ринку праці при забезпеченні прав людини на працю, зумовлених посиленням міграції населення бідних країн до країн "золотого мільярда";

- встановлення єдиних стандартів на сировину, продовольчу продукцію, бухгалтерський облік, інтелектуальну власність [4, с. 50-51].

Глобальна економіка – історичний соціальний процес, змістом якого є зростаючий взаємозв'язок та взаємозалежність національних економік, злиття національних ринків у єдиний світовий ринок [5, с. 23].

Процес глобалізації за своїм змістом та структурою є настільки складним та неоднозначним, що навіть серед фахівців, які займаються цією проблемою вже багато років, спостерігаються значні розбіжності в позиціях щодо сутності, етапів розвитку, основних чинників, проявів та шляхів розв'язання суперечностей означеного процесу. І це значно ускладнює планування раціональної економічної політики України в цілому та політики нарощування конкурентоспроможності її економіки зокрема.

Концептуально більшість фахівців підтримують глобалізаційні процеси, сприймаючи їх як прогресивні зрушення, що сприяють процвітанню людства [6, с. 60]. Окремі дослідники виступають проти гіперболізації глобалізаційних тенденцій. На їхню думку, хоча глобалізація й стала визначальною рисою міжнародної економіки, її розмах та значення надто перебільшуються. Насправді, основними детермінантами економічних процесів все ще виступають національні по-

літики та національні економіки [4]. Феномен глобалізації, що викликає фундаментальні зміни в кожному суспільстві, може оцінюватися дуже негативно через знищення традиційних цінностей життя і реальну загрозу національній економічній незалежності та соціально-культурній автентичності [6, с. 60].

На наш погляд, при дослідженні сутності процесу глобалізації, аналізі поляризованих підходів до його наслідків потрібно бачити насамперед тривалий процес розвитку, в рамках якого відбувається становлення нової системи господарювання. Глобалізація зовсім не означає відчуження національної держави від управління економічними процесами. Вона веде до трансформації економічних функцій держави, в рамках якої остання делегує на глобальний рівень певні функції. Водночас процес глобалізації розширює географічну сферу свого впливу за межі національних кордонів тією мірою, якою вона бере участь у формуванні нових, глобальних правил економічної діяльності.

Глобалізація є багатофакторним, багатоаспектним системним процесом, розвиток якого пояснюється складною взаємодією різноманітних чинників. Його дія істотно впливає на основні структурні характеристики національних економік та веде до формування нового середовища для національного економічного розвитку. Вплив глобалізації на національні економіки виявляється неоднозначним і суперечливим. При цьому сумарний результат дії різноманітних чинників глобалізації чималою мірою визначається рівнем національної спроможності виробляти адекватну політику розвитку власних конкурентних переваг.

Глобалізація може приносити найбільший вигравш саме тим країнам, які проводять ефективну політику підвищення власної конкурентоспроможності. Проте вона здатна серйозно гальмувати розвиток і породжувати кризи в разі відсутності спрямування політики держави на створення довготермінових міжнародних конкурентних переваг країни у світовому господарстві, а також на сприяння вітчизняним виробникам у зміцненні своїх міжнародних конкурентних позицій. Країни стикаються з серйозними проблемами щодо використання переваг глобалізації та протидії її загрозам внаслідок недорозвиненості інститутів, які забезпечують підвищення конкурентоспроможності в умовах зростаючого включення в світогосподарські процеси. Тому створення інституційної спроможності країни оптимально використовувати переваги глобалізації та нейтралізувати її загрози, формувати адекватні механізми розвитку глобальної конкурентоспроможності виступає ключовим завданням економічної політики будь-якої країни, в тому числі й України.

Чи виграє вітчизняний аграрний сектор від посилення глобалізаційних процесів? Безумовно, відповідь на це питання повинна базуватись на ґрунтовних дослідженнях, але вже зараз очевидно, що глобалізаційні процеси, разом із позитивами (відкриття нових ринків

збуту для аграріїв), пов'язані ще й із загрозами (зростання рівня конкуренції всередині країни). Тому розв'язання завдань, що стоять перед аграрним сектором в умовах глобалізації світової економіки, вимагає комплексних рішень.

По-перше, в умовах глобалізації вагомою є роль держави, як фундатора економічних умов і координатора економічних процесів, ініціатора аграрних перетворень та учасника аграрного ринку. Характеризуючи роль держави у трансформаційних процесах, слід підкреслити, що по суті вона була ініціатором аграрних реформ, активна фаза яких розпочалася з 2000 р. Проте очікувані позитивні результати цих реформ не досягнуті у повній мірі у зв'язку з тим, що трансформація охоплювала здебільшого сільськогосподарські підприємства, а інституціональні перетворення аграрного ринку, його інфраструктури, контрагентів аграрного сектора мали слабо виражений суспільно-орієнтований характер. В умовах глобалізації держава має забезпечувати збалансоване функціонування національного виробничо-господарського комплексу, що веде до загального соціально-економічного розвитку.

По-друге, сучасна структура вітчизняного аграрного сектора економіки деформована, з переважаючою часткою виробництва із малою або середньою глибиною переробки, що забезпечує їй місце лише на найнижчих щаблях світового господарства. Експорт продукції аграрного походження здебільшого має низькотехнологічний характер, із невеликою глибиною переробки, залишаючи Україну у групі сировинно-ресурсних постачальників. Протягом останніх трьох років із загального обсягу експорту продукції сільськогосподарського походження готові харчові продукти становлять лише третину. Відповідно, важливим напрямом структурної перебудови аграрної економіки в умовах глобалізації є зміна пропорцій між виробництвом сировинних і споживчих товарів, а також – і сферою послуг, тобто перерозподіл структури експорту з метою зростання частки продуктів із більшою доданою вартістю. При цьому потрібно пам'ятати, що внаслідок низького сукупного попиту та рівня цін на внутрішньому ринку вітчизняне сільськогосподарське виробництво набуває ознак експортно-орієнтованої галузі.

По-третє, на ситуацію в аграрному секторі впливає світова кон'юнктура, що неминуче в умовах глобалізації. Питання виходу на світові ринки сільськогосподарської продукції для вітчизняних товаровиробників винятково важливе. Експортні можливості Україні сприятливі за більшістю сільськогосподарських товарів, зокрема це стосується зерна, насіння соняшника та олії, молока та молокопродуктів, м'яса [7,8,9]. Основними споживачами української сільськогосподарської продукції на сьогодні є країни СНД, на які припадає третина національного експорту. Водночас зростає роль експорту до Європейського Союзу (близько ¼ поставок сільгосппродукції). У зв'я-

зку з цим, враховуючи питання продовольчої безпеки країни, визначивши та затвердивши на державному рівні пріоритетні галузі аграрного сектору й перспективні напрями експорту сільськогосподарської продукції необхідними є: на основі довгострокових індикативних планів і цільових програм структурної перебудови здійснення заходів щодо переливання капіталів відповідно до національних пріоритетів.

Становлення України як держави з високоефективним, експортоспроможним сільським господарством, запобігання несумлінній конкуренції з боку іноземних виробників і постачальників аграрної продукції можливе лише за умови запровадження активної аграрної політики з метою утвердження національних переваг. У різних країнах використовуються різні підходи стосовно підтримки аграрного сектора. Це не обов'язково означає, що Україні потрібно когось копіювати чи наслідувати, але конче необхідно використати все найкраще з досвіду ЄС, США та інших країн з урахуванням процесів глобалізації.

По-четверте, важливим елементом трансформації є створення відповідної інфраструктури, яка б дозволяла брати участь у світових процесах в умовах глобалізації на правах повноцінного учасника. Реструктуризація вітчизняного аграрного сектора має вийти на якісно новий інституціональний рівень. Вагомим кроком на цьому шляху є інтеграція у міжнародні організаційні структури.

Отже, глобалізаційні процеси формують зовнішнє щодо українського аграрного сектора інституціональне середовище й не враховувати його вплив неможливо. Потрібно не очікувати, а рухатись назустріч глобалізації, стаючи активним її учасником. Подальша інституціональна трансформація вітчизняного аграрного сектора має сприяти його стабілізації, підвищити рівень захищеності щодо впливу екзогенних факторів. Водночас глобалізаційні виклики мають враховуватися при формуванні стратегії інституціональної трансформації вітчизняного аграрного сектора.

Україна належить до країн із “наздоганяючою” економікою, відповідно реформи структурної адаптації до умов глобалізації мають призвести до значних темпів росту, які суттєво б випереджали світові. Фактор “втраченого часу” зменшує силу свого впливу, тому потрібно закріпити наявні тенденції, використати закладені основи для прориву.

Висновки та пропозиції. Серед науковців не існує єдиної думки щодо наслідків глобалізації. Процеси глобалізації супроводжуються низкою як позитивних, так і негативних явищ. Непродуктивним шляхом є як відмежування від процесів глобалізації, так і відстоювання національно-економічної автаркії. Разом з тим, слід враховувати, що в епоху глобалізації відбувається послаблення національних господарств, перш за все, внаслідок нерівності держав у забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності. Вигоди від глобалізації є пря-

мо пов'язаними з міцністю внутрішніх ринків. За даних обставин необхідною є цілеспрямована діяльність з боку держав щодо використання переваг зазначеного процесу.

Глобалізація має комплексний вплив на інституційну трансформацію аграрного сектору економіки України. Інтенсифікація процесів економічної глобалізації висуває перед державою нові, якісно більш складні завдання щодо формування сприятливого економічного середовища, в якому вітчизняні товаровиробники могли б ефективно розвиватися, підвищуючи власну конкурентоспроможність. Така політика повинна ґрунтуватися на довготривалій стратегії включення країни в світові глобалізаційні процеси, виходячи зі стратегічних пріоритетів національного економічного розвитку.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі мають передбачати розроблення методологічних засад трансформації аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Перехідна економіка: Підручник / В.М.Геєць, Є.Г.Панченко, Е.М.Лібанова та ін.; За ред. В.М.Гейця. – К.: Вища шк., 2003. – 591с.
2. Трансформаційна економіка: Навч. посіб. – 2-ге вид., без змін / В.С. Савчук, Ю.К. Зайцев, І.Й. Малий та ін.; За ред. В.С. Савчука, Ю.К.Зайцева. – К.: КНЕУ, 2008. – 616 с.
3. Міжнародні стратегії економічного розвитку / За ред. Ю.Г. Козака, Ю.І. Єханурова, В.В. Ковалевського. – К.: ЦНЛ, 2005. – 353 с.
4. Білорус О.Г., Власов В.І. Розвиток процесів глобалізації в постіндустріальну епоху. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 54 с.
5. Бочан І.О., Михасюк І.Р. Глобальна економіка. – К.: Знання, 2007. – 403 с.
6. Старостіна А., Каніщенко О. Суперечливі шляхи економічної глобалізації // Економіка України. – 2008. – № 5. – С. 58-65.
7. Губа М.І., Кирилов Ю.Є. Основні тенденції розвитку вітчизняного та світового ринку соняшника й соняшникової олії // Таврійський науковий вісник: збірник наукових праць. Вип. 50. – Херсон: Айлант, 2007. – С. 269-277.
8. Губа М.І., Кирилов Ю.Є., Боліла А.О. Перспективи розвитку м'ясної галузі України в системі світового господарства // Таврійський науковий вісник: збірник наукових праць. Вип. 53. – Херсон: Айлант, 2007. – С. 239-250.
9. Губа М.І., Кирилов Ю.Є. Стан і тенденції розвитку світового та вітчизняного ринку молока та молочної продукції // Таврійський науковий вісник: науковий журнал. Вип. 58. – Херсон: Айлант, 2008. – С. 156-163.
10. Саблук П.Т., Білорус О.Г., Власов В.І. Глобалізація і продовольство. Монографія. К., ННЦ "ІАЕ", 2008, 631 с.